

SHARQ ALLOMALARINING MILLIY SPORT O'YINLARI TO'G'RISIDAGI ILMIY FIKR VA QARASHLARI VA ULARNING IJTIMOIIY – PSIXOLOGIK XUSUSIYATI

Ro'ziqulov Ravshan Raximovich

Samarqand davlat chet tillar instituti assistant o'qituvchisi

Isroilova Mohigul Baxodir qizi

Samarqand davlat chet tillar instituti assistant o'qituvchisi

Annotatsiya: *Maqolada sharq allomalarining milliy o'yinlari to'g'risidagi ilmiy fikr va qarashlari va ularning ijtimoiy-psixologik xususiyatlari haqida fikrlar bayon etilgan.*

Kalit so'zlar: *Mutafakkir, xalq o'yinlari, g'avvoslik, badantarbiya, sakrash, milliy kurash, jismoniy faoliyat, dorboz, ko'pkari, poyga.*

АННОТАЦИЯ: *В статье изложены научные мнения и взгляды на национальные игры учёных Востока и их социально-психологические особенности.*

Ключевые слова: *Мыслитель, народные игры, прыжки в воду, физкультура, прыжки, национальная борьба, двигательная активность, вратарь, бридж, гонка.*

O'zbek xalq o'yinlarining paydo bo'lishi va taraqqiyotini o'rganishda sharqning buyuk mutafakkirlari Abu Ali ibn Sino, Mahmud Qoshg'ariy, Kaykovus, Umar Xayyom, Amir Temur, Alisher Navoiy, Husayn Voiz Koshifiy, Zayniddin Mahmud Vosifiy va boshqa tabarruk zotlar qoldirgan ma'naviy merosni tadqiq qilish hamda amaliyotga tatbiq etish o'z yechimini kutayotgan dolzarb muammolardan biridir.

O'zbek xalq o'yinlari tarixida birinchi marta milliy o'yin namunalarining bayon etilishi, ularning ta'rifi – tasviri qomusiy allomalardan biri Mahmud Qoshg'ariy qalamiga mansubdir. U bundan 1000-yil burun 6 yil mobaynida Turkistondan Termizgacha, Xazar va Orol sohillaridan Tang'irotda etaklaricha bo'lgan hududda yashagan turkman, o'g'iz, chigil, yag'mo, qirg'iz va boshqa boshqa turkiyzabon xalqlarning tarixi, milliy psixologiyasi, o'lkalar jo'g'rofiyasi, urug', qabila, elatlarining til xususiyatlari, yozma va og'zaki adabiyoti, ko'chmanchi tuyakashlar, yilqichilar, cho'ponlar, o'troq dehqonlar, bog'bon va kosiblarning tirikchilik usullari, so'z talaffuzlari va turli so'z atamalarini teran o'rganib, “Devon-u lug'atit turk”, ya'ni “Turkiy so'zlar devoni”ni tuzib chiqdi.

Suvda o'tkaziladigan musobaqalar ham alohida diqqatga sazovordir. Suv mashqlaridan biri bo'lgan g'avvoslik juda qadimiy kasblardan biri bo'lib, devonda suv bahslarining ikki turi uchraydi. Birinchisi, suvda cho'milish, sho'ng'ish, suvdan suzib o'tish, suv kechish, suvda quvlashmoq, suvga biron narsani, masalan, suvda cho'kmaydigan yog'och, biror ashyoni tashlamoq; ikkinchisi – ermak, ko'ngil ochish mashg'ulotlari ma'nosidagi o'yinlardir. Bular: suv yoki sut simirmoq, suv ustida, yalpoq toshni kim o'zarga otmoq, ya'ni bahslashmoq. Hozirgi paytda bolalar buni - qaymoq o'yini deb o'ynashadi. O'yinda toshning suvda necha marta tegib sakrab -

qaymoq hosil qilishini e'tiborga olinadi va kim -qaymoq hosil qilsa, o'sha g'olib sanaladi.

Ibn Sino inson organizmini sog'lomlashtirish va kasallikni davolash nuqtai nazaridan qarab, xalq o'yinlaridan biri bo'lgan badantarbiyani beshta asosiy qismga ajratadi. Jumladan:

1. Tez harakatlar;
2. Nozik va yengil harakatlar;
3. Kuchliroq harakatlar;
4. O'rta kuchli harakatlar;
5. Gavda uchun maxsus harakatlar.

U badantarbiyani tez harakatlar turiga kiritadi, ular asosan, milliy xalq o'yinlari yoki ularning ayrim unsurlaridan iborat. Masalan:

- O'zaro tortilish;
- Musht bilan turtishish;
- Yoydan o'q otish;
- Tez yurish;
- Nayza otish;
- Yuqoridagi bir narsaga irg'ib osilish;
- Bir oyoqda sakrash;
- Qilichbozlik;
- Nayzabozlik;

- Otda yurish; ikki qo'lni silkitish, bu vaqtda odam oyoq uchida turib, qo'llarini oldga va orqaga cho'zib, tez harakat qiladi.

Olim o'yin turlari va unsurlarini shunchaki sanab o'tmasdan, balki xalq donishmandligi asosida o'zining kuchli bilimi bilan ularni boyitib, inson kamoloti uchun qaysi tarzda foydali ekanligini tushuntiradi.

Xalq o'yinlarining kuchli turlariga maydonda bajariladigan quyidagi harakatlarni kiritadi:

- Kishining o'z soyasi bilan olishishi;
- Chapak chalish;
- Sakrash;
- Nayza uchi bilan sanchish;
- Katta va kichik kurralar bilan chavgon o'yini;
- Koptoklarni o'ynash;
- Kurash;
- Tosh ko'tarish;
- Quvlashish;
- Chopayotgan otni jilovidan tortib to'xtatish.

Xalq o'yinlarining ajoyib bilimdoni bo'lgan Ibn Sino xalqimizning milliy sport turi bo'lgan milliy kurashimiz (Buxorocha va Farg'onacha kurash turi) haqida ham yetarlicha ma'lumot qoldirgan.

Xulosa qilib aytadigan bo'lsak, Hukumatimizning jismoniy tarbiya va sportga oid qator hujjatlarida xalqimiz milliy qadriyati bo'lmish milliy sport turlari va xalq o'yinlarini rivojlantirishga alohida e'tibor berilayotganligi yosh avlodda milliy an'analarimiz, jumladan, milliy sport o'yinlariga nisbatan qiziqish, faol ijobiy munosabat, jismoniy faoliyatga nisbatan motivatsiyani shakllantirishga sharoit yaratadi.

Milliy qadriyatlar va Xalqimizning ma'naviy-ma'rifiy madaniyatini qayta tiklash va ularni zamonaviy talablar bilan boyitish jarayonlarida xalq milliy o'yinlariga ham alohida e'tibor berib kelinmoqda. Ayniqsa "Navro'z", "Qurbon hayit", "Ramazon hayit", to'y marosimlarini o'tkazishga keng o'rin berilishi va ularga kurash, dorboz, qo'pkari, poyga, qiz quvmoq, harakatli o'yinlarni ularda qo'llash yurtimiz istiqloli va aholining turmush farovonligidan dalolatdir. Shu bilan birga milliy o'yinlarini mazmuni va ijtimoiy-pedagogik mohiyatlarini ilmiy asosda ommalashtirish maqsadlariga qiziqishlar tobora kuchaymoqda.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR RO'YXATI:

1. J.Eshnazarov. Jismoniy tarbiya tarixi va boshqarish. Darslik -2008.
2. Axmedov B.A. Amir Temur. Tarixiy roman. –T: 1995